

DIMENZIJE NADARENOSTI I IDENTIFIKACIJA

Dr. Hašim MUMINOVIĆ

1. DIMENZIJE NADARENOSTI

Da bi se preciznije odredila i identifikovala nadarenost neophodno je znati njene dimenzije, njenu strukturu. Ni ovaj aspekt nadarenosti nije do kraja elaboriran, iako je parcijalno zahvatan i spominjan u različitim kontekstima. Mogućnost sagledavanja dimenzija nadarenosti determinisan je prirodom nadarenosti. Dimenzije su date u latentnom ili manifestnom obliku, eksplicitnom ili implicitnom, po trajanju dugotrajnom ili kratkotrajnom. To znači da polje nadarenosti nije jednostavno odrediti niti zahvatiti sve segmente i oblike. Skoro da je prirodno da će zbog širine, mnogostranosti i delikatnosti pojave ponešto izostajati.

Neki autori su u objašnjenju nadarenosti svoje elaboracije svodili na visoko razvijene sposobnosti. Zato su pod nadarenim mislili da je to onaj pojedinac koji ima visoko razvijene sposobnosti. Ili još uže da su to pojedinci sa visokom inteligencijom. Prema tome dimenzije nadarenosti jesu dimenzije visokorazvijenih sposobnosti ili visokorazvijene inteligencije. Taj aspekt su manje ili više rasvijetljavaile različite teorije sposobnosti počev od Vernona i Spirmana do Gardnera i Sternberga.

U sagledavanju dimenzija nadarenosti M. Čudina-Obradović¹ je sažeto izložila različita shvatanja. Govori o nadarenosti kao visokoj općoj

sposobnosti, visokoj općoj i specifičnoj sposobnosti, općoj sposobnosti divergentnog mišljenja, produktivno kreativnim sposobnostima, sposobnostima kvalitetne upotrebe misaonih procesa i visoko razvijenim područno-specifičnim sposobnostima. Svaki od pristupa je dao pojašnjenja vezana za dimenzije nadarenosti. Psihometrijski pristup je apostrofirao opće sposobnosti. One jesu sastavni dio strukture nadarenosti, ali se time ne zahvata važan dio polja nadarenosti. Insistiranje isključivo na specifičnim sposobnostima zahvaća praktičnu stranu darovitosti i objašnjava njegov važan dio. Spajanje općih i specifičnih sposobnosti je neminovno u potpunijem sagledavanju dimenzija darovitosti. Ali ne samo njih već i svih drugih potencijala individue - motivacionog sklopa, osobina, kreativnosti...

Zato je neophodno u sagledavanju dimenzija darovitosti tragati za dijalektičkim spajanjem elemenata svih aspekata u jedinstvenu teoriju koja će negdje polaziti od visokokreativnih sposobnosti, ali će se oslanjati na opće, specifične sposobnosti, osobine pojedinca, znanja, umijeća, interesovanja, volju, motivaciju i nivo aspiracija. Visoko razvijene muzičke sposobnosti povezane su sa općim i drugim specifičnim sposobnostima, ali i osobinama pojedinca poput osjetljivosti za muzičke probleme, dosljednosti, upornosti, senzibilnosti itd. u domenu muzičkih aktivnosti.

Gardnerova struktura intelekta ili inteligencije je određena strukturom mozga u kome su locirane različite specifične sposobnosti (inteligencije), a to su:

1. logičko- matematička inteligencija,
2. jezičko-verbalna inteligencija,
3. specijalna inteligencija,
4. muzička inteligencija,
5. kinestetička inteligencija,
6. socijalna inteligencija (osjećaj vlastitog identiteta, sposobnost razumijevanja drugih).

Iako Gardnerova teorija strukture intelekta nije imala potpunu naučnu verifikaciju ona daje značajan doprinos u sagledavanju dimenzija nadarenosti. To je zbog toga što se u polju nadarenosti javljaju ove sposobnosti. One su prepoznatljive u praktičnom životu. Kao što je vidljivo, njegova struktura intelekta se ne ograničava samo na kognitivni potencijal već zahvata i druge segmente kao što je psihomotorno, afektivno i socijalizacijsko.

R. Sternberg spada u red savremenijih teoretičara sposobnosti i potpunije zahvata područje nadarenosti. On svoju pažnju usmjerava na učinak individue sa svim raspoloživim potencijalom. Njegova teorija razvoja je izuzetno značajna za odgoj, a pogotovo odgoj nadarenih. On u svom propitivanju ne ostaje na tome šta pojedinac jeste, šta posjeduje od intelektualnog i drugog potencijala, već koliko je to što posjeduje aktivno i koliko je u funkciji progresivnog razvoja. Sternbergova teorija sposobnosti je trodijelna i nju čine sljedeće sposobnosti:

1. analitičke sposobnosti (inteligencija),
2. kreativne sposobnosti (inteligencija),
3. praktične sposobnosti (inteligencija).²

Analitički tip inteligencije odnosi se na rješavanje različitih vrsta problema. Obuhvata sve procese od uočavanja problema do donošenja rješenja. Uvodi novi pojam u objašnjenju analitičke inteligencije - metakomponentnost, što predstavlja procese neprekidnog unutrašnjeg rješavanja problema. Njega interesuje na kojem je nivou, kako se održava i koliko je aktivna energija za neprekidno rješavanje problema. Ovaj tip inteligencije je dio sposobnosti koje mjere klasični testovi inteligencije.

Kreativni tip inteligencije je ona snaga pojedinca koju karakteriše iznadprosječnost i neuobičajenost. Kreativne sposobnosti su posebna obilježja pojedinca koja su prepoznatljiva i važna za nova naučna, umjetnička, tehnička i druga postignuća. Kreativni pojedinci rješavaju probleme na nov način, fleksibilni su i posjeduju visoku volju i motivaciju.

Praktične sposobnosti obuhvataju primjenu stečenog i potencijalno raspoloživog u rješavanju praktičnih životnih problema. Taj tip inteligencije je prepoznatljiv i zaslužuje ozbiljniju teorijsku elaboraciju. Ona se javlja u praktičnim situacijama i može se pouzdano utvrditi stepen njene razvijenosti. Ako je to tako zašto tu vrstu sposobnosti ne nazvati njenim imenom. I ovaj tip inteligencije, kao i navedene, sadrže praktične sposobnosti pojedinca, ali i druge karakteristike značajne za rješavanje praktičnih problema.

Iako ovako predstavljena struktura intelekta izgleda poznata, pogotovo ako se imaju na umu teorijski konstrukti drugih teorija koje su manje ili više zahvatile ova tri aspekta nadarenosti, ona na jasan, razborit, sistematičan način objašnjava ljudske sposobnosti. Sternberg nikako ne misli da su ova tri tipa inteligencije odvojena i da je u njihovoj strukturi odvojeno intelektualno, emotivno i voljno. Naprotiv, riječ je o uskoj vezi sva tri tipa inteligencije i svih elemenata unutar jedne jedinstvene strukture. U analizi konkretnog pojedinca vidi se da je na prvom mjestu analitička inteligencija, na drugom praktična, a na trećem kreativna. Kod drugih autora redoslijed sposobnosti može da bude drugačiji. Za njega je važan taj raspored, nivo njihove razvijenosti i međusobna uvezanost. Zato Sternberg najviše voli ispitivati sva tri tipa inteligencije zahvatajući verbalne, kvantitativne, brojčane i pisane aktivnosti. Koliko mu je važna veza analitičkog, kreativnog i praktičnog u objašnjenju pojedinca posebno ističe ravnotežu između ova tri tipa. To dalje znači da u objašnjenju ljudskih sposobnosti treba prodrjeti u pojedinačne segmente, ali isto toliko pažnju posvetiti svim vezama pojedinačnog. Po njegovom mišljenju, maksimalna ravnoteža sva tri tipa inteligencije ostvarena je kod genijalaca.

Ovakvo razvijanje teorije sposobnosti cjelovite je zahvata problem nadarenih. On unutar tri komponente traži najrazvijenije i uz potporu

drugih manje razvijenih računa na nivo maksimalnog ispoljavanja. Tako je moguće doći do najrelevantnijih dimenzija nadarenosti. On sve dimenzije nadarenosti stavlja na mjesto koje im pripada s ciljem da se nastavi sa djelovanjem i iznalazi put za upravljanje ka maksimalnom postignuću. Time se isključuje jednostranost u identifikaciji i zagovara višestranost i svestranost. To je put do uspješne inteligencije.

M. Čudina-Obradović je u ranije spomenutoj knjizi analizirala Sternbergovu teoriju sposobnosti i konstatovala da je ona upotrebljiva za sagledavanje dimenzija i misaonih procesa nadarenih. Nadarene karakteriše sljedeće:

1. velika opća i područna baza znanja,
2. snažan i neprekidno prisutan međusobni utjecaj procesa stjecanja znanja i upotrebe znanja preko rastuće količine metakomponenti,
3. izrazito razvijene metakomponente,
4. izrazito razvijena metakomponenta planiranja i odlučivanja,
5. izrazita fleksibilnost u mijenjanju plana prema situaciji i novim podacima,
6. velika vještina u izboru reprezentacije podataka (da li se problem rješava pomoću vizuelnih, verbalnih ili specijalnih simbola),
7. velika sposobnost upotrebe baze znanja na nov način,
8. velika osjetljivost za probleme,
9. velika razvijenost komponenti generalizacije (sposobnost baratanja potpuno novim pojmovima i sistemima mišljenja).³

Vidljivo je da Sternberg u daljnjoj razradi karakteristika nadarenih računa na opća i specifična znanja, permanenciju u procesima rješavanja problema, kreativnost kao najveći nivo djelovanja i ponašanja, uvezanosti sposobnosti sa osobinama individue (uočavanje problema, osjetljivost za uočavanje problema, plan rješavanja problema, upornost u provođenju plana i drugo).

Obrazlažući karakteristike intelektualnog funkcionisanja nadarenih Sternberg navodi sljedeće:

1. visok stepen opće inteligencije, a naročito visok stepen određene specifične sposobnosti (nadareni posjeduju opće sposob-

nosti bez obzira koliko u prvom planu bile neke specifične sposobnosti),

2. visoko razvijene sposobnosti uočavanja odnosa (pored uočavanja veza između pojava nadareni posjeduju sposobnost uočavanja odnosa višeg reda - odnosi između dva odnosa, odnosi među sistemima odnosa),
3. visoko razvijenu sposobnost rješavanja problema (naročito prepoznavanje bitnih problema, problema koji se mogu istražiti, širih problema itd.),
4. sposobnost korištenja kombinacija sposobnosti koje su najrazvijenije (vještina korištenja postojećih sposobnosti i njihove kombinacije u različitim praktičnim situacijama),
5. naročita sposobnost mijenjanja okoline (imaju aktivan odnos prema svojoj okolini, nastoje da je mijenjaju za opće dobro, ali i prema sebi).⁴

Ovdje su izdvojene istinske karakteristike intelektualnog funkcionisanja nadarenih i kazano više od drugih autora o njima. Naprimjer, pitanja odnosa među odnosima, kombinacija najrazvijenijih sposobnosti u djelovanju i ponašanju, poseban odnos prema sebi i socijalnoj sredini.

Svaka od karakteristika pretpostavlja analizu njenih sastavnih dijelova. U tom pravcu Sternberg detaljno analizira pojedine karakteristike i kategorije. On kaže da je kod rješavanja problema uobičajen redoslijed koraka. Njih može biti manje ili više i ne moraju se završavati određenim redom. U pravilu se prolazi kroz sljedeće: prepoznavanje problema, definisanje problema, formulisanje strategije rješavanja problema, prikazivanje informacija, raspoređivanje snaga, praćenje i ocjenjivanje.⁵

Kod nadarenih se i ovdje događaju razlike po svim etapama, ali se može izdvojiti i zajedničko. Nadareni, veli Sternberg, ne "čekaju da ih problem zaskoči i udari posred glave". Oni unaprijed prepoznaju problem, anticipiraju procese koji se javljaju oko njega. Oni su djelimično ili potpuno pripremljeni na susret sa problemom.

U definisanju problema ograničavaju se na suštinsko i traže veze između elemenata suštinskog. U traganju za relacijama suštinskog oslobođeni su fiksacija za metod i kreiraju vlastite puteve za

rješenja. Povezuju u cjelinu raniji susret sa problemom i njegovim definisanjem.

Pažljivo se bave razvijanjem strategije rješavanja problema. U centar strategije stavljaju planiranje. Skloni su dugoročnom planiranju.

Prikazivanje informacija se, također, naslanja na prethodne etape, i oni daju tačne informacije. Tragaju za različitim formama upotrebe informacija. Analiziraju težinu informacija i njenu ulogu u rješavanju problema.

Raspoređivanje snaga je bitna faza u rješavanju problema. Nadareni imaju osjećaj za raspoređivanje snaga. Oni računaju na teškoće koje su predviđali, ali i na one koje će se pojaviti u samom procesu. Upravljeni su, prije svega, na rješenje problema, ali ako to ne može znaju šta treba dalje činiti. Računaju na rizik.

Praćenje i ocjenjivanje u rješavanju problema je drugačije kod nadarenih i drugih kategorija. Oni pažljivo prate proces i zauzimaju pozitivan stav o tome. Ne donose konačnu odluku, koncentrišu se na ispravljanje grešaka ako se pojavljuju.

Ovim se svakako ne iscrpljuju obilježja nadarenih u procesu samog rješavanja problema, ali su markirana ona najčešća. Slične modalitete je moguće pronaći i kod drugih kategorija i potkategorija značajnih za intelektualno funkcionisanje nadarenih - odnosi višeg i nižeg reda, vješto korištenje onih sposobnosti u kojima su najbolji itd. Evidentno je da nadareni često koriste udaljene relacije u rješavanju problema.

Sternberg opisuje karakteristike uspješnih pojedinaca kod kojih je razvijena kreativna inteligencija. One su sljedeće:

- aktivno traže uzore, a kasnije postaju uzori,
- sumnjaju u gotove pretpostavke, a u tome potiču i druge,
- dopuštaju sebi i drugima greške,
- izlažu se riziku,
- traže zadatke koji će dopustiti kreativnost,
- aktivno definišu i redefinišu probleme,
- traže nagradu za kreativnost
- određuju sebi i drugima vrijeme za kreativnost,
- tolerišu nejasnoće i kod drugih traže toleranciju,
- razumiju prepreke sa kojima se kreativna osoba može suočiti,

- imaju volju za razvoj,
- uviđaju važnost usklađenosti osobe sa okolinom.⁶

Karakteristike kreativne inteligencije se javljaju i kod analitičke i praktične inteligencije, ali ne sve. Vidi se da je riječ o pozitivnim svojstvima pojedinca. Međutim ne znam da li visokokreativni i kreativni pojedinci posjeduju samo pozitivne kvalitete. Za njih je karakteristično i ponašanje koje nije na liniji pozitivnih promjena. Oni znaju biti netolerantni, neurotični, razdražljivi, asocijalni, preambiciozni, egocentrični... Sternberg je najvjerovatnije računao isključivo na pozitivan smjer. I drugi autori su okarakterisali kreativno nadarene sa pozitivnim obilježjima (naprimjer, R.Kvaščev, F. Barron...).

G. Zovko u knjizi "Osnovi savremene pedagogije"⁷ govori, pored ostalog, o dimenzijama nadarenih. Razlikuje potencijalnu i manifestnu nadarenost. Pojedinaac, za koga se kaže da je darovit, može se analizirati kroz pet kategorija, a to su izuzetnost, rijetkost, valjanost, produktivnost i demonstrativnost. Prema ovom autoru nadareni imaju svoje kvalitete u školi, što je prirodno, ali se slaže i sa autorima, poput Seagoea, koji ističu pored pozitivnih i negativna obilježja. U takva obilježja spadaju: zloupotrebljavanje sposobnosti i drugih vrijednosti u drugim situacijama, sklonost dominaciji, dobijanje različitih negativnih etiketa, suprotstavljanje standardima i pravilima ponašanja, osjećanje dosade u školi, brzo gubljenje interesa za ono što rade itd.

Kada je riječ o dimenzijama nadarenosti onda su doista u prvom planu pozitivna obilježja nadarenosti. Međutim valja imati na umu i negativna obilježja koja znaju biti smetnja u pravcu pravilnijeg odgajanja i vođenja darovitih.

Iz naprijed navedenog vidi se da su dimenzije nadarenosti polazna osnova u ozbiljnom teorijskom i praktičnom tretiranju ovog problema. One su skopčane sa svim drugim pitanjima počev od određenja do neposrednog odgojnog djelovanja. Sagledavanjem dimenzija nadarenih shvatamo širinu, dubinu i važnost problema. Mijenjaju se stavovi prema darovitosti i afirmišu teorija i praksa. Otklanjaju se jednostranosti i simplifikacije koje samo parcijalno zahvataju problem darovitosti. Sternbergova, Gilfordova i Gardnerova teorija sposobnosti daje solidnu teorijsku osnovu o pravilnom tretiranju nadarenih i strategiji sistematskog odgojnog djelovanja.

2. IDENTIFIKACIJA NADARENIH

Identifikacija nadarenih je sljedeće bitno teorijsko i praktično pitanje iz ovog područja odgoja. Identifikacija je usko povezana sa svim dosadašnjim pitanjima o kojima je bilo govora kao i onim o kojima će kasnije pisati. Uzima se kao bitna faza u procesu operacionalizacije odgojnog rada. Ponegdje se identifikacijom počinje i završava ukupan odgojni rad sa nadarenim, što je nedopustivo. Time se odgojni rad sa nadarenim svodi samo na jednu fazu ili se rješava samo jedno, istina, važno pitanje nadarenosti. Takva praksa najbolje govori koliko su nadareni ozbiljno tretirani u takvom društvu. Znači, identifikacija je samo etapa, dio procesa i aktivnosti ukupnog odgojnog tretiranja nadarenih. Ona je, kako je rečeno, vrlo važna posebno za praksu odgojnog rada sa nadarenim, ali nikako početak i kraj. Ukoliko to jeste, a često jeste, onda se jednostrano i pojednostavljeno prilazi ovom problemu i time umanjuje njegova važnost. Zašto i kako? Zato što je pitanje prakse identifikacije nadarenih veoma delikatano i kompleksno. Ono uključuje u svoje aktivnosti i procese ozbiljne naučne i stručne pristupe. Kako? Tako što se svaka veća greška u identifikaciji direktno odražava na druge etape rada. Verifikuje je uža i šira sredina. Na temelju većih grešaka može se doći do zaključka da na tom planu ne treba ništa raditi te da se odgoj nadarenih prepusti stihiji. Odnosno pojedinac sam traži svoj prostor u društvenoj sredini. Treba kazati da su i greške u identifikaciji neminovne što proizlazi iz prirode ovog problema, ali je moguće kontrolisati njihovu težinu i frekventnost.

U procesima identifikacije treba početi od stava da je nadarenost realnost u svim sredinama, da ima svoju društvenu i svaku drugu važnost, da se u odgoju mladih posebno izdvaja dio populacije. Da za nadarenost trebaju znati svi društveni faktori koji se bave odgojem mladih, da se razumiju dimenzije nadarenosti kako se nadarenost ne bi svela na pojedina područja. Da je moguće pedagoški osmisлити strategije i pravce usmjeravanja nadarenih.

U identifikaciji se postavljaju različita pitanja teorijske i praktične naravi. Tako, naprimjer, može se pitati: Kada u razvoju individue početi sa identifikacijom? Kako praktično izvoditi identifikaciju? Da li će istraživanje biti longitudinalno ili transversalno? Koje će dimenzije nadarenosti biti

zahvaćene? Koje su pretpostavke za valjanu identifikaciju? Ima ih još.

U daljnjem tekstu ćemo navesti neke pristupe i istraživanja identifikacije nadarenih i pokušati bar djelimično odgovoriti na neka od spomenutih pitanja.

Lewis M. Terman⁹ sa saradnicima je vršio identifikaciju sa verbalnim testovima sposobnosti tipa Bine-Simonove skale, Veksler-Belove skale te drugih sličnih skala. Nadarenim je smatrao pojedince sa kvocijentom inteligencije iznad 140⁸. Identifikaciju je počeo traženjem od nastavnika tri najbistrija učenika. Nakon toga je išlo ispitivanje intelektualnih sposobnosti. U procesu prikupljanja podataka koristio je sljedeće:

- upitnik za roditelje (sadrži sve informacije od rođenja, rangirao 25 osobina),
- upitnik za nastavnike (rangirano 25 osobina),
- medicinsko ispitivanje,
- ispitivanje nivoa znanja iz područja čitanja, upotrebe jezika, aritmetičko mišljenje, prirodne nauke, literatura, umjetnost (od II do IX razreda),
- upitnik razvijenosti interesovanja,
- podaci o pročitanim knjigama za protekla dva mjeseca,
- interesovanja za grupu, informacije o igri,
- testovi o karakteru.

Istraživanjem je obuhvaćeno 1528 učenika školske populacije ili 1% najinteligentnijih učenika svih etničkih grupa i svih socio-ekonomskih sredina. Ovaj pristup navodimo zbog tog što se on može uzeti kao paradigma za identifikaciju nadarenih. Drugo, što je to prvo sistematsko i obuhvatno istraživanje nadarenih. Treće, što je to longitudinalno istraživanje (1920 - 1958). Ispitivanje (identifikacija) je ponovljena 1927/28, 1930, 1951/52 sa istim ispitanicima. Praćenje nadarenih u dužem vremenskom periodu nije ništa drugo nego permanentna identifikacija. Kao što se vidi, spomenuti procenat učenika je identifikovan prikupljanjem svih drugih obilježja značajnih za nadarene. Prateći nadarene u dužem vremenskom periodu Terman sa saradnicima je utvrdio postignuće konkretnih pojedinaca u životu. Tako naprimjer 90% upisalo fakultet, 70% je završilo i bili su istaknuti stručnjaci u različitim oblastima, 78 ih je doktoriralo. Što se tiče drugih karakteristika ispitanici su u većini bili dobrog

fizičkog i mentalnog zdravlja.⁹ Utvrđeno je da je 15 izvršilo samoubistvo, 13 je postalo alkoholičari-
ma, 6 je počinilo kriminalna djela, 28 je bilo
homoseksualaca i 271 je bilo razvedeno.

Za identifikaciju nadarenih zanimljiv je
prijedlog J. Galagera. On za osnovu u procesu
identifikacije prvo mjesto daje posmatranju i
nominaciji nastavnika, zatim postignuće na
testovima znanja, grupni testovi inteligencije,
prethodno postignut uspjeh, rezultate na individu-
alnim testovima inteligencije, rezultate na testovi-
ma stvaralaštva. Kao što se vidi ovaj pristup se
razlikuje od odabira stručnjaka koji na prvo mjesto
stavljaju uspjeh na individualnim testovima
inteligencije (90%), prethodnom uspjehu (78%) i
na kraju uspjehu iz pojedinih predmeta te drugim
karakteristikama.

Kalmikova I.Z. se u raspravama o identifikaciji
nadarenih ograničava na sposobnosti učenja "obu-
čajemost". Prema Kalmikovoj u identifikaciji nije
važan samo rezultat već i sam proces rješavanja
problema. Proces se uglavnom zanemaruje s obzi-
rom na njegovo značenje u identifikaciji. Odnosno
treba znati procese koji su doveli do manjeg ili
većeg rezultata. Kalmikova govori o potrebi
razvijanja posebne metodike koja se bitno razlikuje
od standardizovanog testiranja.¹⁰ Ideja razvijanja
cjelovite metodike identifikacije nadarenih je
svakako potrebna pri čemu bi se cjelovitije, jasnije,
sistematičnije razrješavali problemi identifikacije.

U SAD u procesu identifikacije nadarenih
pretežno se uzimaju standardizovani testovi
inteligencije i testovi postignuća u specifičnim
područjima (postignuće u čitanju, sposobnost
pismenog izražavanja, sposobnost memorisanja,
sposobnost prostornog uviđanja. Sposobnost
logičko-matematičkog rezonovanja). Po ovim
kriterijumima se odabire 2% najuspješnijih.

U nekim zemljama se identifikacija vrši putem
različitih takmičenja nižeg ili većeg ranga. I to je put
identificiranja nadarenih samo što on nema
cjelovitiju naučnu i stručnu utemeljenost. Pojedine
zemlje kombinuju testiranje standardizovanim
testovima i takmičenjima učenika. U svakom
slučaju je ova kombinacija dobra ukoliko je
sinhronizovana i ukoliko je obuvačen potreban
broj nadarenih.

I. Koren je konstruisao instrumentarij za
identifikaciju nadarenih. Vrijedni su pažnje ti

instrumenti¹¹ kojima se identifikuju osobine i
ponašanje pojedinca od strane nastavnika, potom
razvojni put i ponašanje viđeno od roditelja te
obilježja data od strane učenika. Ovakvi i slični
instrumenti su dobro došli za valjanu identifikaciju
nadarenih učenika.

U procesu identifikacije se permanentno
postavlja pitanje koji dio populacije obuhvatiti
identifikacijom. Ranije smo istakli neke procen-
te: 1%, 2%, 3%, 5%. Moguće je određivati neki
procenat koji društvo može identifikovati. Najbolje
bi bilo permanentno pratiti veći dio populacije
mladih (10 do 15 %) kroz sistem odgoja i
obrazovanja, a od njih birati manji procenat za
sistematičniji rad.

Također se teorijski praktično postavlja pitanje
kada početi sa identifikacijom. Identifikacija je
potrebna od predškolskih ustanova. Većina autora
koja je pokušavala odgovoriti na ovo pitanje je rekla
da je to prije 12 godina.

Za identifikaciju nadarenih je veoma važan sis-
tem odgoja i obrazovanja. On može da odredi, i to
uglavnom čini, mjesto nadarenih u društvu. Sistem-
skim rješenjima, unutar kojih su i zakonska, bit će
markiran i poseban sistem identifikacije nadarenih.
U sistemu bi se trebali jasno odrediti oblici i forme,
finansiranje i strategije odgojnog rada sa nadare-
nim. Putem odgojno-obrazovnih institucija, slobod-
nih aktivnosti, klubova, sekcija, interesnih grupa
moguće je uz sinhronizovan rad identifikovati sve
pojedince koji spadaju u kategoriju nadarenih.
Posebno je ovdje zapostavljena osnovna i srednja
škola, gdje se darovitost javlja u različitim oblicima.
I univerzitet može u svom domenu da učini na
identifikaciji nadarenih. Sistematskim i planskim
radom univerzitet može odabrati studente koji su
najviše nadareni za pojedina područja. To znači da
može prepoznati darovitost i nivo razvijenosti te
dalje je razvijati u konkretnom području. Pojedini
fakulteti i akademije imaju zadatak da identifikuju
najsposobnije studente za pojedina područja.
Dobrom identifikacijom rješava se opće i pojedini-
načno, opće društveno i personalno. Odabirom
najboljih za studij prava, ekonomije, arhitekture,
tehnik, umjetnosti s obzirom na specifične sposob-
nosti, opće sposobnosti, afinitet i osobine ličnosti,
stvaraju se pretpostavke za brojniji i kvalitetniji
završetak studija, što je osnova za progresivniji i brži
razvoj društva, ali i afirmaciju pojedinca. Odabirom

nadarenih, naprimjer, za građevinu, osiguran je pravilan tretman studenta, dobija građevina kao fakultet, građevinarstvo kao područje života i rada te društvo u cjelini.

Važan faktor, uz spomenuto, u procesu identifikacije nadarenih jeste pokretanje sredine u otkrivanju nadarenih. Ukoliko sredina jasno, transparentno, argumentovano postavi pitanje identifikacije onda će se više i bolje kontrolisati faktori od kojih ovisi identifikacija (roditelji, nastavnici, učenici, nastava, vannastavne aktivnosti, klubovi, udruženja, sistemi valorizacije, nagrađivanja, odgoj i obrazovanje u cjelini...) Veoma je važna povoljna klima u društvu za kvalitetnu identifikaciju nadarenih. To će omogućiti dobru identifikaciju, ali omogućiti i oblike organizacije i realizacije. Zašto, naprimjer, u našim uvjetima ne bi bilo više učenika generacije. Prvi po rangu neka dobije veću nagradu, a drugi i treći manju. Nisu to veliki društveni troškovi koliko to može doprinijeti identifikaciji nadarenih i promicanju najvećih društvenih vrijednosti.

Slabosti koje su pratile identifikaciju nadarenih u nas odnosile su se na nesistematičnost, stihijnost, nekompetentnost, parcijalnost te orijentacija na visoku razvijenost intelektualnih sposobnosti.

LITERATURA

1. Čudina, Obradović, *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, Školska Knjiga, Zagreb, 1991. (drugo izdanje).

2. Đorđević, B., *Individualizacija vaspitanja darovitih*, Prosveta, Beograd, 1979.
3. Drašković, B., *Daroviti i obrazovna odiseja*, A.B.C. Grafika, Beograd, 1998.
4. Furlan, I., Kobala, A., *Ubrzano napredovanje nadarenih učenika osnovne škole*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
5. Goleman, D., *Emocionalna inteligencija*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1997.
6. Grupa autora, *Uspostavljanje sistema rada sa talentovanim djecom i omladinom*, Republički zavod za unapređenje vaspitanja i obrazovanja, Beograd, Beograd, 1988.
7. Koren, I., *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*, Školske novine, Zagreb, 1989.
8. Sternberg, J.R., *Uspješna inteligencija*, Barka, Zagreb, 1999.

BILJEŠKE

1. Čudina, O.M., *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje i razvijanje*, Školska knjiga, Zagreb, 1991., drugo izdanje, str. 9 - 17.
2. Sternberg, R.J., *Uspješna inteligencija*, Zagreb, 1999., str. 148-175.
3. Prema: Čudina, O. M. Citirani rad, str. 30- 31.
4. Čudina, O.M. Isti rad, str. 33.
5. Sternberg J. R. Isto djelo str. 183 - 202.
6. Sternberg, J.R. Isto djelo, str. 237- 261.
7. Zovko, G., *Osnovi savremene pedagogije*, (vidjeti izdavača), Zagreb, 1999., str. 372 - 375.
8. Granica darovitosti uz upotrebu sličnih skala izgleda ovako: Galagera iznad 150, Beker i Holingvort 130 i iznad, Danijelson 125 i iznad, za Norisa i Bertlija 110 i iznad.
9. Vidjeti opširnije: B. Đorđević, citirano djelo, str. 59- 61 i P. Mandić. Citirani rad, str. 173.
10. Kalmikova, Z.I. *Problem dijagnostiki umstvenog razvitja učašćih*, Pedagogika, Moskva, 1975., str. 117.

Summary

CHARACTERISTICS AND IDENTIFICATION OF THE TALENTED

Dr. Hašim Muminović

The understanding of the characteristics of the talented is the theoretical framework for the correct educational treatment of the talented. A number of authors have attempted to identify the characteristics of the talented but were unable to do so fully because the issue of the talent is and will remain open. The research has focused more on the general and specific characteristics as the structural elements of talent, rather than on the individual personalities, motivation, interests and aspirations, as driving forces behind achievement. The intellectual and psychomotor fields have been addressed more than other fields.

The identification of the talented is not possible unless the characteristics of the talent itself are known and unless these characteristics are constantly reexamined. It is quite a pity that the one-sided, untimely and incompetent identification discovers and guides only a small part of the talented individuals in the society.

موجز

مجالات الموهبة والتعرف على الموهوبين

د. هاشم مومينوفيتش

إن التعرف على مجالات الموهبة يعتبر الإطار النظري لتربية الموهوبين السليمة، ولقد حاول العديد من المؤلفين تعداد المجالات وسعتها عند الموهوبين، ولكنهم لم يستكملوا ذلك، وما تزال مشكلة الموهبة مفتوحة، وسيبقى أمرها كذلك في المستقبل. ولقد ركزت الأبحاث والدراسات على الإمكانيات العامة والخاصة باعتبارها العناصر البنوية للموهبة، بينما لم تركز تلك الأبحاث على خصائص الفرد والحوافز والاهتمامات ومستويات التقبل على أنها عوامل للإنجازات الرفيعة المستوى، وبعبارة أخرى، فقد انصبَّ الاهتمام على المجالات الذهنية والنفسية والحركية دون غيرها من المجالات.

إن التعرف على الموهوبين غير ممكن إذا لم تُعرف مجالات وسعة الموهبة وإذا لم تُستكشف تلك المجالات باستمرار، وإن التعرف على الموهوبين ورعايتهم بالوسائل المتأخرة والناقصة والأحادية الجانب، سيؤدي إلى تقليل فائدة المجتمع بأسره.

m